

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΗΓΕΤΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος*

Η μελέτη του ρόλου των ελίτ, και ιδιαίτερα των πολιτικών ηγετών, στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής έχει στηριχτεί κυρίως σε θεωρίες της ψυχολογίας και στην εφαρμογή τους στην ερμηνεία της πολιτικής πρακτικής. Η μέθοδος αυτή έχει χρησιμοποιηθεί από τις πρώτες εκδηλώσεις πολιτικού στοχασμού και σ' αυτήν στηρίζεται, σε μεγάλο βαθμό, η σκέψη των Ελλήνων κλασικών. Την ατομική και την κοινωνική ψυχολογία επικαλείται ο Αριστοτέλης στην πολιτική του τυπολογία ή στην προσπάθειά του να εξηγήσει την πολιτική αλλαγή.¹ Ο Θουκυδίδης και ο Πλούταρχος ανατρέχουν πολλές φορές στη μελέτη ψυχολογικών αιτιών για την εξήγηση αποφάσεων και πολιτικών γεγονότων.² Αλλά και σ' ολόκληρη την πολιτική επιστήμη και πολιτική φιλοσοφία των νεότερων χρόνων, από τον Ιμπν Χαλτούν ως τον Montesquieu, τον Machiavelli, τον Hobbes και τον Lasswell, η ψυχολογική παρατήρηση συνοδεύει, συμπληρώνει ή θεμελιώνει τις διάφορες θεωρητικές κατασκευές της κοινωνίας και του κράτους.³

Πολλές μεταγενέστερες προσπάθειες εκφράστηκαν μέσα από το συμπεριφορισμό, που αποτελεί αναμφισβήτητα την πιο συγκροτημένη και εκτεταμένη ψυχολογική προσέγγιση στις σύγχρονες εξελίξεις της πολιτικής επιστήμης. Είναι

* Ο Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος είναι Αναπληρωτής Καθηγητής στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

1. Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα.

2. Θουκυδίδης, *Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, Γαλαξίας, Αθήνα, 1967, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Πλούταρχος, *Παράλληλοι Βίοι*. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα.

3. Βλ. Niccolo Machiavelli, *The Prince and the Discourses*. New York, Random House, 1950· Thomas Hobbes, *Leviathan*. Harmondsworth, Penguin, 1968, Harold D. Lasswell, *World Politics and Personal Insecurity*, London, McGraw Hill Publishing Company, 1975; Γ. Κ. Βλάχος, *Η Πολιτική του Μοντεσκιέ: Μεθοδολογία και Βασικές Έννοιες*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1980.

προφανές ότι ο συμπεριφορισμός δεν αποτελεί επιστημονική τοποθέτηση εντοπισμένη αποκλειστικά στο χώρο της πολιτικής επιστήμης, αν και πολλοί από τους προδρόμους και πρωτεργάτες αυτής της κατεύθυνσης είχαν ενδιαφερθεί ιδιαίτερα για την έρευνα και τη μελέτη των πολιτικών εν γένει φαινομένων. Ο συμπεριφορισμός συνιστά μια ιδιαίτερη προσπάθεια αποδέσμευσης της εμπειρικής έρευνας από τη μονομερή και έντονα στατική θεώρηση των πολιτικών θεσμών και δομών ως αποκρυσταλλωμένων ορίων του πολιτικού στοχασμού ή των αιτίων που κρύβονται πίσω από την πολιτική πράξη, και αποσκοπεί στο να εμπλουτίσει και να διευρύνει την προσπάθεια μελέτης και ερμηνείας των πολιτικών φαινομένων κάτω από το αποκλειστικό ή το προέχον πρίσμα των ψυχολογικών τους διαστάσεων.

Με τον πολλαπλασιασμό των ερευνών πάνω στην πολιτική συμπεριφορά, το εμπειρικό υλικό και οι επιμέρους μελέτες σχετικά με την πολιτική συμπεριφορά των ατόμων, των ομάδων και των λαών, διογκώθηκαν σημαντικά. Οι μελέτες αυτές, όμως, δε συνετέλεσαν στη δημιουργία ενός θεωρητικού πλαισίου της πολιτικής, ικανού να υποκαταστήσει την αριστοτελική παράδοση ή να γίνει αντίβαρο στα ρεύματα της μαρξιστικής και της φροϋδικής ερμηνείας των κοινωνικών και πολιτικών εκδηλώσεων. Μ' άλλα λόγια, παρά το γεγονός ότι δεν έλειψαν οι απόπειρες συστηματοποίησης της πολιτικής έρευνας πάνω σε συμπεριφοριστικές βάσεις, ο συμπεριφορισμός δε συνιστά μια παραδειγματική αλλαγή στον κλάδο της πολιτικής επιστήμης.⁴ Η μεμονωμένη μάλλον προσπάθεια του Skinner⁵ ν' αναγάγει το συμπεριφοριστικό κίνημα σε μια ολοκληρωμένη θεωρία του ανθρώπου και της κοινωνίας επιβεβαιώνει παρά διαψεύδει τη διαπίστωση αυτή.

Το ίδιο παρατηρείται και στον κλάδο των διεθνών σχέσεων.⁶ Ενώ οι συμπεριφοριστές, που κάνουν την εμφάνισή τους στα τέλη της δεκαετίας του '60 και στη δεκαετία του '70, προβάλλουν αρχικά ως ανατροπείς του ρεαλιστικού παραδείγματος, τελικά θα αφομοιωθούν απ' αυτό και θα το εμπλουτίσουν σημαντικά, κυρίως στον τομέα της ανάλυσης λήψης αποφάσεων σχετικών με την εξωτερική πολιτική.

Το άρθρο αυτό θα εξετάσει τη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικών με την εξωτερική πολιτική, χρησιμοποιώντας το ατομικό επίπεδο ανάλυσης και προσπαθώντας να προσδιορίσει το βαθμό επιρροής της προσωπικότητας και των χα-

4. Χρησιμοποιώ τους όρους «παράδειγμα» και «παραδειγματική αλλαγή» με την έννοια που χρησιμοποιούνται από τον Thomas S. Kuhn, στο *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago, University of Chicago Press, 1970.

5. B. F. Skinner, *About Behaviourism*, New York, 1974.

6. Bl. J. David Singer, «The Behavioral Science Approach to International Relations: Payoffs and Prospects», *Sais Review*, X (Summer 1966), σ. 12-20.

ρακτηριστικών ενός ηγέτη στις επιλογές και στις αποφάσεις του.⁷ Επιπλέον, θα επιχειρήσει μια πρώτη αποτίμηση της εφαρμογής των θεωριών αυτών στη μελέτη της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Αν θεωρήσουμε, για τους σκοπούς της μελέτης, τις αποφάσεις της εξωτερικής πολιτικής των κρατών ως την εξαρτημένη μεταβλητή, το λογικό ζητούμενο για μια επιστημονική αντιμετώπιση είναι να εντοπίσουμε τις ανεξάρτητες μεταβλητές και να ταξινομήσουμε τα ποσοστά στα οποία αυτές επηρεάζουν τη λήψη των αποφάσεων. Στη γενική φιλολογία των διεθνών σχέσεων, οι ανεξάρτητες μεταβλητές χωρίζονται σε τρία επίπεδα ανάλυσης:

- α. ατομικό επίπεδο,
- β. κρατικό επίπεδο,
- γ. συστημικό επίπεδο.⁸

Ερευνητές των διεθνών σχέσεων, που υιοθετούν το ατομικό επίπεδο ανάλυσης, αμφισβητούν την τάση των παραδοσιακών αναλύσεων της εξωτερικής πολιτικής να προσωποποιούν το κράτος. Έτσι, στο έργο τους επιμένουν στα πρόσωπα που παίρνουν συγκεκριμένες αποφάσεις και που μιλούν και ενεργούν για λογαριασμό του κράτους. Αυτό που έχει σημασία για τους μελετητές αυτούς, και αποτελεί το αντικείμενο της έρευνάς τους, είναι οι αντιλήψεις, οι πεποιθήσεις, και το σύστημα αξιών εκείνων που παίρνουν αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής, καθώς αυτά τα στοιχεία διαμορφώνουν τις απόψεις τους σε σχέση με την πραγματικότητα και παρέχουν κίνητρα για τις αποφάσεις αυτές.⁹

7. Βλέπε ενδεικτικά, R. Axelrod, ed., *Structure of Decision*, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1976· G. M. Bonham and M. Shapiro, «Cognitive Processing and Foreign Policy Decision Making», *International Studies Quarterly*, 17, σ. 147-174· L. Etheredge, *World of Men: The Private Sources of American Foreign Policy*, Cambridge MA, MIT Press, 1979· I. Gallhofer and W. Saris, «Strategy Choices of Foreign Policy Decision Makers», *Journal of Conflict Resolution*, 23, Σεπτέμβριος 1979, σ. 425-445· F. Greenstein, *Personality and Politics*, 2nd edition, New York· WW Norton, 1975· H. Starr, «The Kissinger Years: Studying Individuals and Foreign Policy», *International Studies Quarterly*, 24 December 1980, σ. 459-496· S. Walker, «Psychological Explanations of International Politics: Problems of Aggregation, Measurement, and Theory Construction», στο G. Hopple (ed), *Biopolitics, Political Psychology, and International Politics*, London, Frances Pintner Ltd., 1982· S. Walker, «The Interface Between Beliefs and Behavior: Henry Kissinger's Operational Code and the Vietnam War», *Journal of Conflict Resolution*, 21, no 1, March 1977, σ. 129-168· Arnold Wolfers, «The Actors in International Politics» στο Arnold Wolfers, *Discord and Collaboration*, Baltimore, Johns Hopkins Press, 1962· K. J. Holsti, «National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy», *International Studies Quarterly*, 14, no 3, September 1970, σ. 233-309.

8. Βλ. J. David Singer, «The Level of Analysis Problem in International Relations», στο James Rosenau (ed), *International Politics and Foreign Policy*, New York, The Free Press, 1969. σ. 20-29.

9. Βλ. Robert Jervis, «Hypotheses on Misperception», *World Politics*, XX (1968), σ. 454-479· Herbert C. Kelman, «Patterns of Personal Involvement in the National System: A Social -Psychological

Υπάρχουν διάφορα αναλυτικά πλαίσια εφαρμογής ψυχολογικών θεωριών στη μελέτη της λήψης αποφάσεων σχετικών με την εξωτερική πολιτική, αλλά το πλέον διαδεδομένο είναι η μελέτη του κώδικα λειτουργίας των διαφόρων ηγετών και άλλων μελών της πολιτικής ελίτ. Τέτοιες μελέτες έγιναν από τον Nathan Leites, τον David Mac Lellan, και τον Ole Holsti, αλλά ο Alexander George, από το Stanford University, ήταν αυτός που καθιέρωσε τον κώδικα λειτουργίας ως δόκιμο αναλυτικό εργαλείο μελέτης αποφάσεων για την εξωτερική πολιτική.¹⁰

Ο κώδικας λειτουργίας διακρίνει δυο θεμελιώδεις τύπους πεποιθήσεων ενός ηγέτη: τις φιλοσοφικές και τις λειτουργικές. Οι φιλοσοφικές πεποιθήσεις έχουν να κάνουν με υποθέσεις και επιχειρήματα σχετικά με τη θεμελιώδη φύση της πολιτικής, των πολιτικών συγκρούσεων, και το ρόλο του ατόμου στην ιστορία, ενώ οι λειτουργικές πεποιθήσεις αναφέρονται στις σχέσεις ανάμεσα στους στρατηγικούς στόχους και τα πολιτικά μέσα, όπως επίσης και στους τακτικούς ελιγμούς μέσα στο πλαίσιο της πολιτικής δράσης. Στόχος δεν είναι η ανάπτυξη μιας συνολικής θεωρίας σχετικά με την πολιτική, αλλά η καλύτερη κατανόηση των πρακτικών στις οποίες καταφεύγει ένας ηγέτης στην προσπάθειά του να πάρει μια λογική απόφαση.

Ο Alexander George ανέπτυξε ένα ερωτηματολόγιο δέκα ερωτήσεων, η απάντηση των οποίων επιτρέπει στον ερευνητή να συνθέσει τον κώδικα πεποιθήσεων ενός πολιτικού ηγέτη. Αναφορικά με τις φιλοσοφικές πεποιθήσεις, ο George θέτει τα παρακάτω ερωτήματα:

- Ποια είναι η φύση της πολιτικής ζωής; Είναι το διεθνές σύστημα αρμονικό ή συγκρουσιακό;
- Ποιες είναι οι προοπτικές επίτευξης των πολιτικών αξιών και φιλοδοξιών ενός ηγέτη; Οι ηγέτες είναι αισιόδοξοι ή απαισιόδοξοι, όσον αφορά στην επίτευξη των στόχων αυτών;
- Είναι το πολιτικό μέλλον προβλέψιμο; Αν ναι, σε ποιο βαθμό;

Analysis of Political Legitimacy», στο James Rosenau (ed), *International Politics and Foreign Policy*, σ. 276-288.

10. Βλ. Alexander L. George, *Presidential Decisionmaking in Foreign Policy: The Effective Use of Information and Advice*, Westview Press, 1980· Nathan Leites, *Study of Bolshevism*, Glencoe II, Free Press, 1953· David S. Mac Lellan, «The Operational Code Approach to the Study of Political Leaders: Dean Acheson's Philosophical and Instrumental Beliefs», *Canadian Journal of Political Science* 4, no 1, Μάρτιος 1971, σ. 52-75· Ole R. Holsti, «The Operational Code Approach to the Study of Political Leaders: John Foster Dulles' Philosophical and Instrumental Beliefs», *Canadian Journal of Political Science* 3, no 1, Μάρτιος 1970, σ. 123-157· Alexander L. George «The Operational Code», *International Studies Quarterly* 13, no 2, 1969· Ole R. Holsti, «The Belief System and National Images: A Case-Study», *Journal of Conflict Resolution*, VI, 1962, σ. 244-252.

- Τι βαθμό ελέγχου μπορεί να έχει ένας πολιτικός ηγέτης στην εξέλιξη της ιστορίας; Ποιος είναι ο ρόλος ενός ηγέτη στη διαμόρφωση της ιστορίας;
- Ποιος είναι ο ρόλος της τύχης στην ιστορική εξέλιξη;¹¹

Όσον αφορά στις λειτουργικές πεποιθήσεις ενός ηγέτη, ο George θέτει τα εξής ερωτήματα:

- Ποια είναι η καλύτερη μέθοδος επιλογής στόχων και προγραμμάτων πολιτικής δράσης;
- Πώς προωθούνται τέτοια προγράμματα πιο αποτελεσματικά;
- Πώς μετράται κι ελέγχεται το ρίσκο στην πολιτική πρακτική;
- Πώς καθορίζεται ο καλύτερος δυνατός συγχρονισμός (*timing*) για την προώθηση των συμφερόντων ενός ηγέτη;
- Ποιος είναι ο ρόλος και ποια η χρησιμότητα των διαφόρων μέσων για την προώθηση των συμφερόντων;¹²

Το μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποίησαν οι ερευνητές των διεθνών σχέσεων για να συγκροτήσουν τους κώδικες λειτουργίας πολιτικών ηγετών είναι η ποσοτική και ποιοτική νοηματική ανάλυση περιεχομένου πρωτογενών πηγών, όπως ομιλιών, συνεντεύξεων, αλληλογραφίας και αρχειακού υλικού, καθώς και δευτερογενών πηγών, όπως βιογραφικών ή αυτοβιογραφικών μελετών.¹³ Το πρόβλημα των μελετών αυτών είναι ότι, ενώ πολλές απ' αυτές συγκρότησαν με επιτυχία τον κώδικα λειτουργίας και τα συστήματα αξιών διαφόρων ηγετών, δεν ήταν ιδιαίτερα επιτυχείς στη σύνδεση των αντιλήψεων και των πεποιθήσεων αυτών με τη συμπεριφορά και τη λήψη αποφάσεων. Συναφώς, οι μελέτες αυτές άφησαν ερωτηματικά ως προς το βαθμό επιρροής των πεποιθήσεων των πολιτικών ηγετών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Πιστεύω ότι μπορούμε να προχωρήσουμε στη διαπίστωση μιας σχέσης σύνδεσης μεταξύ πεποιθήσεων και αποφάσεων, εφαρμόζοντας τη διαδικασία της συμφωνίας ή της λογικής αλληλουχίας.

Πρόκειται για μια τεχνική, η οποία επιχειρεί να διαπιστώσει μια συνέχεια με-

11. Βλ. Alexander L. George, *Presidential Decisionmaking in Foreign Policy*. σ. 198.

12. *Ibid*, σ. 199.

13. Βλ. Ole R. Holsti, *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*, Reading Massachusetts, Addison-Wesley, 1969· Alexander L. George, «Quantitative and Qualitative Approaches to Content Analysis», στο Ithiel de Sola Pool (ed), *Trends in Content Analysis*, Urbana, Illinois, University of Illinois Press, 1959· John Mueller, «The Uses of Content Analysis in International Relations», στο George Gerbner, et al (eds), *The Analysis of Communication Content: Developments in Scientific Theories and Computer Techniques*. New York, Wiley, 1969.

ταξύ των πεπειθήσεων ενός ηγέτη και των αποφάσεών του. Αν μια επλεγμένη πολιτική απόφαση βρίσκεται σε λογική αλληλουχία με τις πεπειθήσεις ενός ηγέτη, τότε υπάρχει τουλάχιστον η ένδειξη ότι οι πεπειθήσεις του έχουν παίξει κάποιο ρόλο στη λήψη της συγκεκριμένης απόφασης. Αν η λογική αυτή συνέχεια εντοπιστεί επανειλημμένα σε μια ακολουθία σχετικών αποφάσεων και για μεγάλο χρονικό διάστημα, τότε μπορούμε να μιλήσουμε για σχέση αιτίου και αιτιατού.¹⁴

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσω ότι, ενώ σύμφωνα με την υπόθεση εργασίας του άρθρου αυτού, οι πεπειθήσεις ενός ηγέτη επηρεάζουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, δεν αποτελούν τις μόνες μεταβλητές που την επηρεάζουν. Μεταβλητές όπως οι εσωτερικοί πολιτικοί θεσμοί και δομές καθώς και οι διεθνείς περιορισμοί παίζουν επίσης καθοριστικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων. Εντούτοις πιστεύω ότι οι πεπειθήσεις ενός ηγέτη μπορούν να επηρεάσουν τις αποφάσεις του με δυο τρόπους:

- α. επεκτείνοντας ή περιορίζοντας το πεδίο έρευνας και αξιολόγησης των στοιχείων που διαθέτει, επηρεάζοντας έτσι τη διάγνωση μιας κατάστασης προς ορισμένες κατευθύνσεις και
- β. οδηγώντας τον ηγέτη στην προτίμηση ορισμένων εναλλακτικών δράσεων έναντι άλλων.

Αν, για παράδειγμα, ένας ηγέτης είναι αισιόδοξος, όσον αφορά στην ικανότητά του να επιτύχει τους θεμελιώδεις πολιτικούς του στόχους, τότε κατά πάσα πιθανότητα θα αποφύγει την επιλογή λύσεων υψηλού κινδύνου. Αν πιστεύει ότι το πολιτικό μέλλον είναι προβλέψιμο, είναι πιθανότερο να αναλύσει εκτενώς τις πιθανές επιπτώσεις των πολιτικών του επιλογών. Υποστηρίζω, δηλαδή, ότι οι πεπειθήσεις που αποτελούν τον κώδικα λειτουργίας ενός ηγέτη μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως γενικές κατευθυντήριες γραμμές, εμπειρικά βοηθήματα στη λήψη αποφάσεων, παρά ως συνδυασμός έτοιμων λύσεων, που εφαρμόζονται αυτόματα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Η δεύτερη υπόθεση εργασίας της μελέτης αυτής είναι ότι ο κώδικας λειτουργίας ενός ηγέτη έχει μεγαλύτερη ερμηνευτική και αναλυτική αξία, όταν πρόκειται για αποφάσεις που λαμβάνονται σε περιόδους κρίσης, παρά για προγραμματικές αποφάσεις. Η κρίση ορίζεται ως «μια έκτακτη κατάσταση που συνδυάζει μεγάλη και απρόβλεπτη απειλή, ένα βαθμό αστάθειας, περιορισμένο χρόνο αντίδρασης για την εξουδετέρωση της απειλής και φυσικά εξορισμού έλλειψη προγραμματισμένου σχεδίου για την αντιμετώπιση της απειλής».¹⁵

14. Βλ. Constantine Arvanitopoulos, «The Belief System of Constantine Karamanlis», *Mediterranean Quarterly*, vol. 5, no 2, Spring 1994, σ. 65.

15. Θεόδωρος Κουλουμπής, «Δομές και Διαμόρφωση της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής,

Οι προγραμματικές αποφάσεις, από την άλλη πλευρά, είναι «αποφάσεις-κλειδιά, που κυοφορούνται μεθοδικά σε περιόδους σταθερότητας ύστερα από συστηματική αξιολόγηση των επιπτώσεων και πολύπλευρη ανάλυση εναλλακτικών επιλογών και σεναρίων. Είναι επομένως αποφάσεις που υπαγορεύουν μια αλυσίδα τακτικών επιλογών με μακροχρόνια επαυξητικό και ενισχυτικό ρόλο».¹⁶ Πιστεύω ότι η χρήση του ατομικού επιπέδου ανάλυσης ενδείκνυται περισσότερο για αποφάσεις σε περίοδο κρίσης παρά για προγραμματικές αποφάσεις, για τους ακόλουθους λόγους: Πρώτον, γιατί οι περίοδοι κρίσης συνήθως συνδέονται με αποδυνάμωση ή και πλήρη ανυπαρξία θεσμών και δομών, που θα μπορούσαν να έχουν συνεισφορά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Σ' ένα τέτοιο περιβάλλον, ο παρεμβατικός ρόλος διάφορων οργανισμών ή ομάδων μειώνεται σημαντικά και το κέντρο βάρους στη λήψη αποφάσεων μετακινείται στην πολιτική ηγεσία της εκτελεστικής εξουσίας. Το δεύτερο σημείο, συνέχεια του προηγούμενου, είναι ότι σε περιόδους κρίσης, οι οποίες συνυπάρχουν με αστάθεια αντικειμενικών παραγόντων και αβεβαιότητα, ως προς την ορθότητα επιλογής λύσεων, ένας ηγέτης καταφεύγει στο σύνολο των παγιωμένων φιλοσοφικών και λειτουργικών του πεποιθήσεων στην προσπάθειά του να πάρει μια πολιτική απόφαση, καθώς το σύστημα αξιών του αποτελεί το μόνο σταθερό σημείο αναφοράς σ' ένα γοργά μεταλλασσόμενο αντικειμενικό τοπίο.

Η τρίτη υπόθεση εργασίας της εισήγησης αυτής είναι ότι η επιρροή των ατομικών μεταβλητών γίνεται ακόμη μεγαλύτερη όταν έχουμε να κάνουμε με χαρακτηριστικούς ηγέτες, οι οποίοι τείνουν να συμπαρασύρουν δομικές και θεσμικές μεταβλητές στη βάση της εφαρμογής των φιλοσοφικών και λειτουργικών πολιτικών τους πεποιθήσεων.

Όσον αφορά τώρα στην εφαρμογή του πλαισίου αυτού στην ελληνική πραγματικότητα, πιστεύω ότι μπορεί να έχει σημαντική ερμηνευτική αξία και να συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση της διαμόρφωσης των αποφάσεων της μεταπολιτευτικής ελληνικής εξωτερικής πολιτικής για τους εξής λόγους:

Πρώτον, γιατί ενώ μπορεί να υποστηριχθεί ότι τα ελληνικά κόμματα μέχρι ένα βαθμό από το 1974 και μετά εγκατέλειψαν τις προσωπικές-πελατειακές δομές του παρελθόντος, οι σημαντικές αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής εξακολούθησαν να αποτελούν τον αποκλειστικό τομέα χαρακτηριστικών ηγετών, όπως ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και ο Ανδρέας Παπανδρέου.

Όσον αφορά στο θεσμικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε από το 1974 και μετά, ευνόησε και αυτό τη συγκέντρωση του βάρους της λήψης αποφάσεων στα δύο αυ-

1974-87», στο Δ. Κώνστας και Χ. Τσαρδανίδης, *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Σάκκου-
λας, Αθήνα, 1988, σ. 59.

16. *Ibid.*, σ. 59-60.

τά πρόσωπα και στο στενό τους περιβάλλον. Μετά την πτώση της δικτατορίας, οι παραδοσιακοί μοχλοί άμεσης ή έμμεσης επιρροής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων στην εξωτερική πολιτική είτε εξαφανίστηκαν είτε αδρανοποιήθηκαν. Για παράδειγμα, η βασιλεία καταργήθηκε, ο ρόλος των ΗΠΑ μειώθηκε σημαντικά και η παρέμβαση των ενόπλων δυνάμεων στις εξωτερικές και εσωτερικές εξελίξεις επίσης μειώθηκε.¹⁷ Παράλληλα, νέοι θεσμοί, όργανα, ομάδες και οργανισμοί, οι οποίοι θα παρεμβαίνουν στη λήψη των αποφάσεων, βρίσκονται ακόμη υπό διαμόρφωση. Έτσι, στην περίοδο από το 1974 μέχρι το 1980, όταν μεταπήδησε από την πρωθυπουργία στην προεδρία της δημοκρατίας, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ήταν κυρίαρχος στη διαδικασία λήψης αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής. «Με την ανάληψη της εξουσίας από το ΠΑΣΟΚ τον Οκτώβρη του 1981, η εικόνα αυτή διατηρήθηκε, με ελάχιστες μόνο τροποποιήσεις στις διαδικασίες και τις μεθόδους, παρά τη ριζική διαφορά στους ιδεολογικούς οραματισμούς και τις πολιτικές διακηρύξεις της παλαιάς και της διαδόχου φρουράς. Στο ρόλο του βασικού διαμορφωτή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής πέρασε το 1981 ο Ανδρέας Παπανδρέου, αν και μέχρι το 1985 ο Κωνσταντίνος Καραμανλής συνέχιζε να παίζει άτυπα αλλά ουσιαστικά έναν επικυρωτικό ρόλο».¹⁸

Με βάση αυτά τα δεδομένα, η συστηματική μελέτη, η μικροανάλυση της συμπεριφοράς των δύο αυτών ηγετών μ' επιστημονικό τρόπο, που θα έχει ως στόχο, μέσα από συνεντεύξεις, ομιλίες, αλληλογραφία και άλλο αρχειακό υλικό και δευτερογενείς πηγές, να συγκροτήσει τον κώδικα λειτουργίας τους και ν' αξιολογήσει την επιρροή τους στη λήψη των αποφάσεών τους, μπορεί να διαφωτίσει άγνωστες πτυχές στη διαδικασία λήψης αποφάσεων στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης και να συμβάλλει στην ανάλυση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

17. Βλ. Constantine P. Arvanitopoulos, *Transitions from Authoritarianism to Democracy: A Game Theoretic Approach*, Washington D.C, The American University, 1993.

18. Θεόδωρος Κουλουμπής, «Δομές και Διαμόρφωση της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, 1974-1987», στο Δ. Κώνστας και Χ. Τσαρδανίδης, *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1998. σ. 59, σ. 63.